

P*F*iNDLA

Nhlayu 4 | Lembe 3 | Nhlangua – Hukuzri – N'wendzramhala | 2023

MAHANYELA YA VAZRONGA

HIKUME

www.xizronga.org

SERVIÇOS DE EDIÇÃO E REVISÃO LINGUÍSTICA

Acabe com **embarassos** em-
baraços de escrita em portu-
guês e inglês!

Contrate a "Dumbeka Editores e Consultores,
Sociedade Unipessoal, Limitada", abreviada-
mente "Dumbeka, Lda.", para rever e editar os
seus documentos a um incrível preço de
1,00MT por palavra! Garantimos-lhe total
confidencialidade e excelente qualidade de
serviços.

Edição e revisão
linguística de
correspondência
comercial

Edição e revisão
linguística de documentos
técnicos e científicos

Edição e revisão
linguística de jornais,
revistas e outros
periódicos

Edição e revisão
linguística de teses,
dissertações e
monografias

Assistência na escrita
de qualquer tipo de
documento

DUMBEKA, LDA

Rua de Vundiça Nº 235,
B. Liberdade, Cidade da
Matola

Celulares: 845188424/
879999269/827194852

Visite www.dumbeka.com
Email: info.dumbeka@gmail.com

Zritu Dzra Muhleli

Kutiva lidzrimi ahi kutiva kuvulavula mazritu ya dzrone ntsena. Svitlhamuxela kutiva ntumbuluku – mahanyela ya vavulavuli va dzrone. Hikolahu, nhlayu leyi hinkwayu yihumexiwa na yi ni nkongometo wa kukombisa svitsrongo mayelanu ni mahanyela ya Vazronga.

Xana Vazronga vahlayisa xikuyini masiku ya vhiki? Vahlayisa xikuyini tihweti? Atinguva-ke? Amivala-ke? Kone-ke, andangu wa Vazronga wutsrhamisisi xikuyini? Hi wani mavito ya xin'wana ni xin'wana xa svizro sva ndangu? Ungaku yini loko ujula kuzramba mhunu? Ungaku yini loko ujula kumutsretsrisa loko ali axiyin'wini lexijulaka kuva anyikiwa ntamu? Vutlhazri bza Vazronga bzitikomba hi ndlela yini hi svihlayahlaya, sviga sva xihila, sviyilayila sva Vazronga?

Svivutiso lesvi ni svin'wana svahlamuliwa ku nhlayu leyi ya vugamu ya 2023 ya **PFINDLA** dzrezru.

Hi yoleyo ndzrava!

Armando A. Magaia,
Muzrangeli ni Muhleli

VUDZRUNGULI BZA VUGANDLISI:

Vito dzra Revhixta: *Pfindla*

Doropa dzra Vupaluxi: KaMatsrolo

Nhlayu ya Vugandlisi: Ya vu4 ya lembe dzra vu3, Nhlangula – Hukuzri – N'we-ndzramhala, 2023 (Tihweti ta 10-12, ta lembe dzra 2023)

N'winyi: Dumbeka Editores & Consultores, Sociedade Unipessoal, Lda.

Muzrangeli ni Muhleli: Armando Adriano Magaia

Vutsrali/Vuhleli/Vubasisi bza tsralwa: Armando A. Magaia; Arlindo A. Magaia; Francisco A. Magaia; Jacob A. Magaia; Leta A. Magaia; Sacadura A. Chilundzo

Muti wa Vutsrali ni Vuzrangeli: Rua de Vundiça Nº 235, B. Liberdade, Matola

Websayti: www.dumbeka.com

Liqunga: (+258) 845188424/ 879999269/ 827194852

WhatsApp/Telegram: (+258) 845188424

Email: info.dumbeka@gmail.com

Vuyaveli: <https://www.xizronga.org/> ni tindlela tin'wana hi mahala

Minkama ya Vugandlisi: Kamune hi lembe

Nhlayu ya Vutsralisi: GABINFO/ DEPC/2021

© Dumbeka Editores & Consultores, Sociedade Unipessoal, Lda.

Esta publicação está disponível para download gratuito no formato PDF no site <https://www.xizronga.org>. É permitida a reprodução parcial ou total desta publicação, desde que citada a fonte e que não seja para a venda ou qualquer fim comercial.

<i>Tinhlokomhaka</i>	<i>Tluka</i>
<i>Masiku, tihweti, tinguva, mihlovo ni svivumbeko</i>	<i>5</i>
<i>Mahanyela andangwini ni le mugangeni</i>	<i>13</i>
<i>Vutlhazri bza Vazronga</i>	<i>31</i>
<i>Mavulavulela ya kufanekisela</i>	<i>36</i>
<i>Dondzra Xizronga</i>	<i>42</i>
<i>Hungata hi Kudondzra</i>	<i>43</i>

MASIKU, TIHWETI, TINGUVA, MIHLOVO NI SVIVUMBeko

MASIKU YA VHIKI

SIKU	NTLHAMUXELO
Musumbuluku	Siku dzra kusungula ntizro dzra vhiki
Wavubidzri	Siku dzra vubidzri dzra ntizro
Wavuzrazru	Siku dzra vuzrazru dzra ntizro
Wavumune	Siku dzra vumune dzra ntizro
Wavuntlhanu	Siku dzra vuntlhanu dzra ntizro
Mugqivela	Siku dzra kupfala ntizro dzra vhiki
Sonto	Siku dzra kuwisa

Zritu “Musumbuluku” dzripfela ku liyenci
“kusumbuluka”, svitlhamuxelaka “kusu-
ngula vhiki dzra ntizro”. Zritu Muggqivela
dzripfela ku Xizulu “uMgqibelo”;
dzritlhamuxela kupfala ntizro. Na dzrone
zritu Sonto (kumbe Nsonto) dzripfela ku
Xizulu “iSonto”, ledzri dzrivonekaka na
dzrisukela ku Xiafrikansi “Sondag”. Xiya
lesvaku hingatlhela hiku: Wawubidzri,
Wawuzrazru, Wawumune, Wawuntlhanu
amatsrhan'wini ya Wavubidzri,
Wavuzrazru, Wavumune na Wavuntlhanu.

TIHWETI TA LEMBE

#	HWETI	VITO DZRIMBENI	NTLHAMUXELO
1.	SUNGUTI	Vuhimbini	Hweti ya ^{ku} 1
2.	NYENYENYANA	Vukanyini	Hweti ya ^{vu} 2
3.	NYENYANKULU		Hweti ya ^{vu} 3
4.	DZIVAMISOKA	Kazri	Hweti ya ^{vu} 4
5.	MUDAXINI		Hweti ya ^{vu} 5
6.	KHOTAVUXIKA	Kuhetavuxika	Hweti ya ^{vu} 6
7.	MAWUWANA	Loko tihuhlu tipsala	Hweti ya ^{vu} 7
8.	MHAWURI	Loko vasungula kudzrima	Hweti ya ^{vu} 8
9.	NTSRHATI	Kholwanyana	Hweti ya ^{vu} 9
10.	NHLANGULA	Kutsruvula bzanyi	Hweti ya ^{vu} 10
11.	HUKUZRI	Tihuhlwini	Hweti ya ^{vu} 11
12.	N'WENDZRAMHALA	Sivandlela	Hweti ya ^{vu} 12

TINGUVA TA LEMBE

Musambiki a ni tinguva tibidzri ntsena: Malanga (Minyuku) ni Vuxika. **Malanga** i nguva ya mumu ni minyuku lexisungulaka hi Nhlangua (hweti ya vukhume) yiyahela hi Nyenyankulu (hweti ya vuzrazru). Tihweti leti mumu wutshimisisaka ngopfu ku tone hi leti: Sunguti (hweti ya kusungula) na Nyenyenyana (hweti ya vubidzri). **Vuxika** i nguva ya xizrami ni ya kuwoma lexisungulaka hi Dzivamisoka (hweti ya vumune) yiyahela hi Ntsrhati (hweti ya vuntlhanu na mune). Tihweti leti xizrami xitshimisisaka ngopfu ku tone hi leti: Khotavuxika (hweti ya vuntlhanu na yin'we), Mawuwana (hweti ya vuntlhanu na tibidzri) na Mhawuri na (hweti ya vuntlhanu na tizrazru). Leya Mawuwana ngopfungopfu hi yone yitalisaka kutitimeta kutlula mpimu.

Ma kone matiko man'wana lawa, handle ka Malanga ni Vuxika, manga ni tinguva tin'wana tibidzri: Lihlata ni Lixungwa. **Lihlata** i nguva leyilandzraka Vuxika ni leyizrangela ka Malanga. Yitikomba hi kubaleka ka svi-luva. **Lixungwa** i nguva leyilandzraka Malanga ni leyizrangela ka Vuxika. Yitikomba hi kucinca ni kuwa ka makamba ya minsinya.

MIVALA

Xizronga xi ni mazritu matsrongo ya kuhlanya mivala ya ntshima. Mivala min'wana miyimeliwa hi mivala leminga kusuhi na yone:

NHLAYU XIZRONGA XIPUTUKEZI

1.	Halandi	Senge ya kuwupfa i ya halandi
2.	Libungu	Ngati i ya libungu
3.	Lihlaza	Bzanyi bza kutsrakama i bza
lihlaza
4.	Nkuxe	Tilo i dzra nkuxe
5.	Nkwala	Semendhe i dzra muvala wa ku-
nkwala
6.	Ntima	Khala i dzra ntima
7.	Ntlhohe	Tinyeleti i ta ntlhohe

Mivala min'wana mivitaniwa hi mavito mabidzri:

Ntlhohe – kubasa;

Libungu – kuzuka.

**Xiya lesvaku va kone valiki kupshuka,
amatsrhan'wini ya kuzuka, kambe
van'wana vali lesvo i Xichangana.**

Mivala min'wana mivitaniwa hi mavonekela ya minchumu ya kukazri.

Svikombiso:

Laranjhi (laranja)

Khafi (castanho).

MIMPIMU

Akuva hihlaya mimpimu, hitizisa mazritu mange mangani ya Xiputukezi. Svikombiso:

- Mpimu wa kuleha: metru (m)
- Mpimu wa kutamela: litru (l)
- Mpimu wa kubindzra: kilu (kg)
- Mpimu wa vukulu: metru wa xikubu (m^3)¹

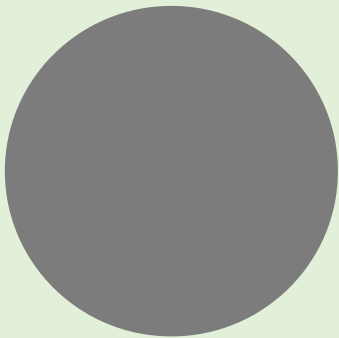
Metru wa xikubu i Kuleha X Kuyanama X Kutlakuka. Hi xikombiso, loko hi ni thangi dzra 4m hi kuleha, 3m hi kuyanama ni 2m hi kutlakuka, hili: $4 \times 3 \times 2 = 24m^3$ (Sviliki, mune wa mimetru sviyandzrisiwa hi mimetru mizrazru sviyandzrisiwa hi mimetru mibidzri i makume mabidzri na mune wa mimetru ya xikubu.)

Mimpimu min'wana:

- Kuyanama
- Kutlakuka
- Kutsrindzra

SVIVUMBeko

Man'we ya mazritu ya kutlhamuxela svivumbeko sva minchumu
hi Xizronga hi lawa:

Xizrendzrevutana

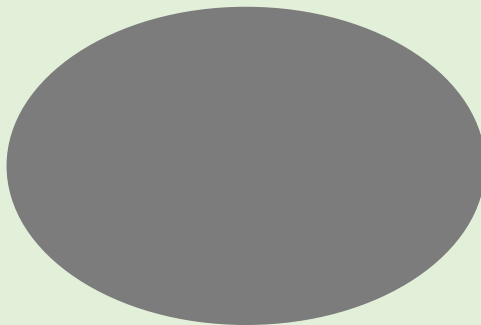
Xamunewatinhla

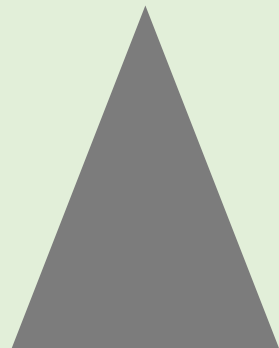
Nyeleti

Xivumbuluku

Tandzra

Xatinhlatizrazru

Xatinhlatinene

MAHANYELA ANDANGWINI NI LE MUGANGENI

NTLHAMUXELO WA NDANGU WA MUZRONGA

Akusunguleni “ndangu” afa kuhlayiwa gqeke amahlweni ka yindlu yin'wana ni yin'wana amutini, laha afaka ku ni **xitiko** xa kusvekela ku xone. “Ndangu” i mbangu lowu vavasati afaka vathela vatsrongwana svhitana, kumbe kuhungata hi kuthelana svone na vasveka, kumbe antsrhaku ka loko valalelile. Namunhla, “ndangu” wupatsra vhanu lavanga ni vuxaka, lavatsrhamaka amutini mun'we ni lavanga-tsramikiki amutini mun'we. Xilesvo, ku Vazronga, ndangu ahi nuna, nsati ni vana ntsena, kambe hinkwavu lavanga ni vuxaka bza le kusuhi ni bza le kule.

Nambiloko svingahatolovelekanga ngopfu kuva vana lavanga vukatini vatsrhama ni vapsele – hilesvi vahumaka muti – asvikali mfuzri kuvona mun'we wa vapsele akumeka amutini wa mun'we wa vanavu, ngopfungopfu loko kutani akuli ngopfu hi ntanga, afeliwile nakone avilela kupfuniwa hi vakwe. Hi yo mhaka leyo, mindangu ya Vazronga mitalisa kuva na kokwana amutini.

Handle ka lavo, vakumeka van'wana – vatukulu ni tinhla-mpsana – lavakulelaka amutini svanga vana hi kola ka sviyimu sva kuhambanahambana, sva kufana ni kufeliwa hi vapsele kumbe kuyaliwa hi tatana wavu. Axiyin'wini lexo, vana lava vakhomiwa kufana ni vana va ntumbuluku va tatana muni na mamana muni. Hinkwavu vatsrongwana vakula vatitiva svanga vamakwavu na makwavu, nakone aku na mpfhuka kumbe kuhambanisiwa amakazri kwavu.

Hi tlhelo dzrin'wana, vama kwavuvu va xinuna va nhloko ya ndangu hakanyingi na vone vavoniwa svanga vapfaleti va nhloko ya ndangu axiyin'wini xini na xini.

Hi xikombiso, loko nhloko ya ndangu yiyendzra kumbe yiyatizrela matikweni, makwavu wa xinuna asala abekisa muti: awundla nsati ni vana va makwavu svanga hi loko ali ndangu wakwe, nambi atekile kumbe angatekanga. Hi lesvo-ke, vana lava vamu vitana tatana; na yene avavitana vana. Nambi nsati wa makwavu avitaniwa hi lizrandzru svanga “nkata”, kambe avapfumeleliwi kufambelana tinkukwini, hikusa loko lesvo svoyenceka svihambanisa maxaka.

Loko utiva xizro xin'we xa ndangu wa Muzronga, tibekisele kutiva makumekume, nambi madzanadzana, ya svizro svin'wana sva ndangu. Hikusa ndangu wa Muzronga i maxaka yakwe hinkwawu.

VUXAKA BZA NDANGU

Mazritu lamakombaka vuxaka bza svizro sva ndangu hi lawa:

XIZRO	NTLHAMUXELO
Kokwana	1. Tatana wa tatana kumbe mamana waku 2. Mamana wa tatana kumbe mamana waku
Makwa-*	1. Lweyi abelekiwiki hi tatana ni mamana waku 2. Lweyi abelekiwiki hi makwa tatana kumbe mamana waku

***Xiya lesvaku zritu ledzri dzrifambisana ni mutizrisi: Loko ali “mine”/ “hine” i “makwezru”; loko ali “yene”/ “vone” i makwavu”.**

Malume	Makwa wa xinuna wa mamana waku
Mamana	1. Mubeleki waku wa xisati 2. Makwa wa xisati wa mubeleki waku 3. Makwenu wa xisati lwenkulu 4. Ndlela leyi n'wingi avitanaka ha yone mubeleki wa xisati wa nuna wakwe 5. Ndlela leyi n'wingi avitanaka ha yone makwa lwenkulu wa xisati wa nuna wakwe 6. Ndlela leyi mukon'wana avitanaka ha yone mubeleki wa xisati wa nsati 7. Ndlela leyi mukon'wana avitanaka ha yone makwa lwenkulu wa xisati wa nsati wakwe
Maseve	1. Mubeleki wa n'wingi kumbe mukon'wana 2. Makwavu lwenkulu wa mukon'wana kumbe n'wingi waku
Mativula	N'wana wa kusungula
Mukon'wana	1. Lweyi atekiki n'wanaku 2. Mubeleki wa nsati waku 3. Makwavu lwenkulu wa nsati waku

	4. Makwavu lwentsrongo wa lweyi atekiki n'wanaku
Mumpshana	Ndlela leyi malume avitanaka ha yone n'wana wa kupsaliwa hi makwavu wa xisati
Muzala	Lweyi abelekiwiki hi zrazrana, malume kumbe makwa wa mamana
N'wana	1. Lweyi umubelekiki 2. Lweyi abelekiwiki hi makwenu wa xinuna
N'wingi	1. Lweyi atekiwiki hi n'wanaku 2. Mubeleki wa nuna waku
Namu	1. Makwavu lwentsrongo wa nuna waku 2. Makwavu lwentsrongo wa nsati waku 3. Nsati wa makwenu lwenkulu 4. Makwavu wa xisati lwentsrongo wa nsati waku
Ndzrisana	Makwa lwentsrongo
Nhlampsana	Ndlela leyi zrazrana avitanaka ha yone n'wana wa kupsaliwa hi makwavu wa xinuna

Nhombe	1. Ndlela leyi makwa wa xisati avitanaka ha yone nsati wa makwavu 2. Ndlela leyi wansati avitanaka ha yone makwa wa xisati wa nuna wakwe
Nhondzrwa	Makwa lwenkulu
Nsati	Lweyi umutekiki
Ntukulu	N'wana n'wanaku
Ntukulu wa xikandzra-tsrolo	Ntukulu wa n'wanaku
Nuna	Lweyi akutekiki
Sivale	Nuna wa makwenu
Tatana	1. Mubeleki waku wa xinuna 2. Makwa wa xinuna wa mubeleki waku wa xinuna 3. Makwenu wa xinuna lwenkulu 4. Ndlela leyi n'wingi avitanaka ha yone mubeleki wa xinuna wa nuna wakwe 5. Ndlela leyi n'wingi avitanaka ha yone makwa lwenkulu wa xinuna wa nuna wakwe 6. Ndlela leyi mukon'wana avitanaka ha yone mubeleki wa xinuna wa nsati

	7. Ndlela leyi mukon'wana avitanaka ha yone makwa lwenkulu wa xinuna wa nsati wakwe
Vakokwana	Vabeleki va kusungula va lixaka, lavahanyaka kumbe lavafiki (vapatsra ni va xisati)
Vapsele	Vabeleki; tatana na mamana
Vatatana	Vabeleki va kusungula va lixaka, lavahanyaka kumbe lavafiki (va xinuna ntsena)
Xiguma-ndzreni	N'wana wa vugamu

Zritu “sivale” dzrivolekiwi ku Xiafrikansi nakone dzritizra lomu kupumbiwaka vuxaka bza xichavu ni kuzinzha amakazri ka tinxaka. Kutlhela kutizrisiwa mazritu “kunyadu” (wa xinuna) / “kunyada” (wa xisati) na svisukela ku Xiputukezi (cunhado/cunhada), svikalaka svingali ntumbuluku wa Xizronga. Mazritu lawa mavoneka na “matsrema” akuvulavuleni ka siku ni siku, xilesvo svosvi matoloveleki ngopfu. Kambe amatizri loko kutlhamuxeliwa vuxaka bza ntumbuluku ni mahanyisanela ya Vazronga. Vazronga valanga kuhlaya sva kufana ni lesvi: “Lweyi i makwavu (lwentsrongo/lwenkulu) wa nkatanga...”

MAZRITU YA KULOSANA HA WONE

Mixweni:

1. Bzixile! ¹
2. Awuxeni!
3. Abzixeni!

Nhlikanhini:

1. I nhlikanhi!

Madambzeni kumbe vusikwini:

1. Dzripelile!²
2. Awupeleni!
3. Adzripeleni!

Nkama wini na wini:

1. Xawani!

¹ Svitolovelekile kuyingela van'wana vaku: "Dzrixile". Kambe lesvo svitikomba na svihoxekile, hikusa liyenci "kuxa" dzrihlanya "kuhela" ka vusiku kumbe mpfula. Loko hiku "bzixile", svifana ni lesvaku "vusiku bzixile" (vusiku bzihelile). "Dzrixile" asvilongoloki ni ntlawa wa ^{vu}14 (vu), hikusa "dzri-" alumba ntlawa wa ^{vu}5 (dzri).

² "Dzripelile" hi lesvaku: "Dzripelile dambu".

MAZRITU YA KULELELANA HA WONE

1. Hitavonana!
2. Hahatavonana!
3. Hitavonana ha hombe!
4. Hitavonana nkama wun'wana!
5. Hitavonana mundzruku/mundlwana/mpambazri!
6. Hitavonana vhiki dzritaka/hweti yitaka!
7. Salani! /Salani ha hombe!
8. Hambani! / Hambanini!
9. Wisani! / Wisani ha hombe!

Amadambzeni kumbe vusikwini, ngopfungopfu loko hiya kuyetleleni:

1. Hitapfuxana mundzruku!
2. Ahipfuxaneni!
3. Yetlelani! /Yetlelani ha hombe!

Loko hijula kunavelela mhunu lesvinene:

1. Mixo (lo)wunene!
2. Nhlikanhi (lo)wunene!
3. Siku (le)dzrinene!
4. Madambu (la) manene!
5. Vusiku (le)binene!

KUDZRUNGULISANA NDZRAVA

Kudzrungulisana ndzrava i yin'we ya tindlela ta kukombana lizrandzru ni kuzron'weka hi vambeni amakazri ka Vazronga. Ndzrava i dzrungula ledzriheleliki dzra vutomi bza mhunu, ndangu ni tiko. Xikombiso:

- Abzixeni, tatana Cembeni.
- Bzixile, bzixile, tatana Matlhava. Mo yini kupfuka?
- Hipfukile hine
- Im.
- Va muti vahiwonga.
- Im.
- Mikhuhlwana hifambafamba nayu.
- Im.
- Mabihana ahisinamuvona.
- Ahina-ka.
- Ya tiko ahiyikumanga.
- Ihiim.
- Hingo n'wine, kumbe svo yini ko kaya.
- Ahee, hakhensa.
- Ina.
- Na hine hipfukile.

- Hawu...
- Hinkwavu svahavayampsela amutini wanga.
- Awuvoni-ke.
- Svokazrata mukon'wana wanga lwewa kuteka mativula.
- E!
- Tolo lwewa n'wana afonile ni vusiku aku akazratiwa hi ndzreni.
- Vakithi.
- Nambitanu, lesvi bzixiki, hitatwa hi vone, hikusa vati vatatsrutsrumela ko xipiritana.
- Ahinaa.
- O, i ya kubiha leyo, tatana Matlhava, hayisola.
- Ina.
- Ovaku, e! Ungaku yini? Hi ko kuya xipiritana.
- Ham, mpela.
- Ahinavela svihatla sviyampsa.
- Ina.
- Im.
- Khanimambu...

Loko kuli ni mun'wana kumbe van'wana kusuhi, lava vadzrungulisanaka ndzrava vafanela kumunyiketa (kuvanyiketa). Lebzi ngopfungopfu i vutiyanguleli bza lweyi asungulaka kudzrungulisa ndzrava, hi xikombiso, n'winyi wa muti loko ayamukeli muyeni wa kukazri. Loko angayenci tanu, svikomba kukala kudondzrisiwa ni xichavu. Xilesvo, minkameni ya khale afa atsrimbiwa hi kuhluleka kunyiketa ndzrava. Loko aqhuva bulu antsrhaku ka kudzrungulisa ndzrava na angavanyiketanga vambeni, afa vaku: “Ubohiwile! (Utsrimbiwile!)”. Akuva atlhantlhiwa, afa ahakela hi kuxava xibakela xa bzala! Manyiketela ni mayamukelela ya ndzrava:

Lweyi angasungula kudzrungulisa ali:

— Hi yoleyo ndzrava!

Lava vayingisetaka vaku:

— Ayibuyeni! Kxanimambu. (Kumbe: Im! Hiyitwile, kxanimambu!)

Kutani lweyi adzrungulisaniki ndzrava naye aku:

— Pfalelani, hinkwayu.

Mabulu maya mahlweni...

MAVITANELA YA XICHAVU NI YA KUTOLOVELANA

Tindlela leti hivitananaka ha tone tiya hi xiyimu, hi xikombiso, loko hili kaya, hili ni vanghanu (tintanga tezru) kumbe vakulu va vhanu, tindleleni, vuhosini, mimbangwini ya vukhongoti, nsv.

Tintanga tezru kumbe vanghanu	Nandzruwene, nandzruwe, ndzruwe, ndzre, nande, nde, ke- mbaku, mvho, mfo, blulu, nsv.
Wanuna lwakuliki kumbe hingamutivikiki	Tatana, tata, hosi, mulumuzana, mukhulhwana,
Wansati lwakuliki kumbe hingamutivikiki	Mamana, mama
Xiduhwati	Kokwana, kokwa, tatana, tata, mamana, mama
Lweyi anga xitsrhan'wini lexitlakukiki xa vuzrangeli	Hosi, n'wahosi, nkulukumba, muchaviseki, nkuluwamhunu, tatana, mamana

KUTIVISANA MAKHOMBO

Kudzrungulisana ndzrava i yin'we ya tindlela ta kukombana lizrandzru ni kuzron'weka hi vambeni amakazri ka Vazronga. Ndzrava i dzrungula ledzriheleliki dzra vutomi bza mhunu, ndangu ni tiko.

— Ani na ndzrava, maseve.

— Ee!

— Nikutivisa lesvaku kokwana MeHofuza angahali kone.

— Yo! Vakithi...

Mabulu mangahapatsra svin'wana mayelana ni mavabzi ni mafela ya matsruwa, nakone lweyi anyikelaka ndzrava leyo angahagama aku:

— Kutani hahatatlhangana hikombisana hi xindangu. Loko siku dzra xilahlu dzribekisiwile, hitamitivisa.

Mazritu man'wana ya kufana na “angahali kone”:

1. Ahisiyile
2. Aluzile
3. Asukeli misava
4. Afile³

³ Xiya lesvaku Vazronga vagega ngopfu kuhlaya hi kukongoma lesvaku “manyana afile”.

Nangweso hingahaku: “Nimitivisa makhombo ya.....”

Hingahathela hiku: “Xilahlu xitava hi.....”

KUHAMBA XIZRAMBU

Amahanyeleni ya Vazronga svitolovelekile kuzrambana ku minkhuvu ya kusiyanasiyana ya ndangu. Vazronga vatolovela kuvitana nkhuvu wa muxaka lowo “ntizro”.

Kungava ntizro wa: muchatu, lovolo, kubuta⁴, kutikomba⁵, mhamba⁶, kutlhanganisa malembe (ya kupsaliwa kumbe ya muchatu), nsv.

Mhunu angazramba van'wana hi kuhlanya sva kufana ni lesvi:

— Nimizramba ntizro wa kulovoliwa ka Tina hi sonto ya vugamu ya hweti ya...

— Oh! Ayibuyeni ndzrava leyo! Hatlangela xizrambu lexo.

⁴ Kubuta hi loko mhunu abekela xitlan'wana ku n'hwanyana svanga xifungu xa lesvaku vatachata kunge kungani. Lovolo dzrasiyana ni kubuta hikusa mhunu angahalovoliwa nambi malembe manyingi ntsrhaku ka kuva vukatini (kumbe nambi ntsrhaku ka loko afile). Nambitanu, svosvi loko vanyingi valovola na vangasichata, ntizro wolowo wundzruluka wufana ni wa kubuta.

⁵ Xilungu xihona ntumbuluku wa Xizronga hi zritu “prezentansawu” na svi-ngavileleki.

⁶ Xilungu xihona ntumbuluku wa Xizronga hi zritu “misa” na svingavileleki.

MAZRITU LAMATOLOVELEKIKI KU SVIYIMU SVA KUHLAWULEKA

1) Loko hinyonxa ni mhunu wa kukazri:

- Axifeni; Asvifeni

2) Loko hitsretsrisa mhunu lweyi afeliwiki:

- Dlawani; I ya kubiha (mhaka) leyihumeleliki; Hayisola (mhaka) leyingahumelela

3) Loko hitiyisa mhunu lwavabzaka:

- Asviyampse; Va tolo vahlayile vaku: 'Mavabzi maka-hlula kuta, kutlhela i ntizro (vuhosi)...', kambe svitayampsa; Asvinabzali, svoja ko kutiyisela

4) Kukhensa:

- Kxanimambu; I khani; Nakhensa; Hakhensa; Nikhensile, Hikhensile; Natlangela; Hatlangela; Nitlangelile; Hitlangelile; Nikhensa hi kuhindzrahindzra; Nitlangela hi kuhindzrahindzra; Hikhensa hi mbilu; Nitlangela hi mbilu; Hitlangela hi mbilu; Hitlangela hi kuhindzrahindzra

Lweyi akhensiwaka na yene ali:

- Kxanimambu; Kukhensa mine

5) Kukombela lidzrivalelo:

- Nidzrivalele; Nikhomele; Nikombela lidzrivalelo; Matlhazri hansi; Nihoxile; Sviniphazamisile

Lweyi akombeliwaka lidzrivalelo aku:

- Svilulamile; Asvi na mhaka; Aku na timhaka; Svitsrhike; Ahisvitsrhike; Ahi sva nchumu; Svikhalutile; Ungakazrateki; Ungahlupheki; Svova sva yini?

PUBLICIDADE

<https://dr.xizronga.org/>

https://www.xizronga.org/?smd_process_download=1&download_id=799

https://www.xizronga.org/?smd_process_download=1&download_id=802

VUTLHAZRI BZA VAZRONGA

SVIHITANA

Svihitana i yin'we ya tindlela letitolovelekiki svinene ta kuhungata ni kudondzisa lavatsrongo amakazri ka Vazronga. Xihitana xithela xitiviwa svanga nkaringana (Vona xikombiso ku tlula #). Muthi wa xihitana angahasungula hi mazritu lawa:

- Nkaringana wa nkaringana! (Vayingiseti vaku: Nkaringana!) ... Kesuketana...; Kesuka...; Khale ka khale(ni), na svihazri svahavulavula, kavi ni xihazri xin'we lexi afaka vaku i...; Kavi ni hosi leyi afaka vaku i...

Handle ka lesvo, xihitana xingahagama hi mazritu lawa:

- Nthum, nkaringana; Hi bzo vugamu.

Muthi wa xihitana angahahlaya dondzro ya kone kumbe vayingiseti vangamuvutisa, vaku:

- Xana xihitana lexi xihidondzisa yini? Xana nkaringana lowu wuja kuhlaya svaku yini?

SVIYILAYILA

Sviyilayila i minchumu leyi mitsimbisiwaka amahanyeleni. Sviyilayila sva Vazronga hakanyingi svifambisana ni lesvi vasvikholwaka, xilesvo minkama min'wana kuhlayiwa xivangelo xa kuyila ka nchumu wa kukazri, lexingavaka lexitiyiki kumbe lexisikiwiki. Svikombiso:

#	SVAYILA	XIVANGELO
1.	Kuchaya noti ni vusiku;	<i>Ungavitana valoyi.</i>
2.	kukukula yindlu ni vusiku;	<i>Ungatlhelisa vayeni.</i>
3.	Kukukulela mhunu;	<i>Angaka angazra-ndzriwi.</i>
4.	Kutsrhamela chuzri;	<i>Ungamila mavele na uli wanuna.</i>
5.	Kuda matandzra na u ni nyimba;	<i>N'wana angahuma na a ni mpandla.</i>
6.	Kumita tinyingi ta masala;	<i>Nsinya wungamila andzreni kwaku.</i>

Nambi xivangelo xa kuyila ka nchumu xitwala kumbe xi-ngatwali, hivona vutlhazri bza Vazronga amhakeni leyi:

1. Hayini utinga vayakelani hi noti ni vusiku?
2. Hayini ukukula ni vusiku, lani svikazrataka kuvona ha hombe nsila kumbe svikokovi?
3. Hayini unchimisa mhunu hi nsila leyi uyikukulaka?
4. Hayini utsrhama ku xibza xa lisima lexitizrisiwaka siku ni siku kukululamisela svakuda?
5. Hayini wansati lwanga ni nyimba ajula kuheniwa sva kunhansi nakuve svingakazrata kukuma matandzra nkama ni nkama? Nakone, loko matandzra hinkwawu mohela, tihuku titayandzrisa kuyini la kaya?
6. Hayini umitela tiningi ta masala, nakuve tavabzana?⁷

*** Xiya lesvaku tiningi ta masala tingayenca mhunu ahluleka kutizruma, svimuvangela mavabzi.**

SVITEKATEKISANA

Svitekatekisana i sviga sva kuyeta lesvinga ni ntlhamuxelo lowufihlekiki. Svipfuna vayingiseti kuhluvukisa vusvikoti bzavu bza kuyanakanya ni kuzrandzra kutiva ni kudondzra. Lweyi anga ni xitekatekisana angahahlaya xiga ava amiyela, kumbe angahavutisa, aku: “Phatekateka i ncini xa ku....?” Lava

⁷ **Xiya lesvaku tiningi ta masala tingayenca mhunu ahluleka kutizruma, svimuvangela mavabzi.**

vahlulekaka kugungula ntlhamuxelo wa xitekatekisana,
“vakhatisiwa” hi kutha xihitana.

XITEKATEKISANA

1. Tinsindzri tibidzri tizre-
ndzreleka tsrhuka.
2. Xa kufamba hi hala
hitatlhangana hala
3. Loko xihuma xifela
khumbini.
4. Nivoni nkwakwa wa
kuxonga nipfumala
mukwa wa kutsrema
ha wone.

NTLHAMUXELO

- Tihosi tibidzri tihleva na-
ndzra.
- I bandi: Bandi dzrinhingen
tlhelo ledzri, dzriyatlha-
ngana ni dzrin'wana.
- I nchiso: Loko wutlwebisiwa
ni xikamba xa fofo.
- Nivoni n'hwanyana wa
kuxonga nipfumala mali ya
kumulovola.

MAVULAVULELA YA KUFANEKISELA

Mavulavulela ya kufanekisela i mazritu kumbe sviga lesvitizrelaka kuxongisa ni kunandzrikisa vukaneli kumbe tsralwa.

SVIGA SVA XIHILA

Xiga xa xihila i xiga lexi ntlhamuxelo wa xone wungakombi-siwikiki hi kukongoma hi mazritu lamaxivumbaka. Svikombiso:

- Kuba hansi (kuhluleka)
- Kuba mpundzru wa xivungu (kupfuka mpundzrwini)
- Kuba ndleve (kumamulela)
- Kufa na ungamilanga tino/hove (kufa na wehe ntsrongo)
- Kufela mona (kuyencela vubihi bzikulu)
- Kuhlela mumpfu hi xikamba (kuxaniseka)
- Kukelela mali anengeni wa mpfuvu (Kutamelisa kumbe kuceneka mali mhunu wa kuka angadumbeki)
- Kukhoma nkombe (kuhumelela)
- Kuluma wa le hansi (kutikhoma umiyela uku-hwii!)

- Kusonga xikhumba na xahatsrakama (kusuka na khombo dzringasikuwela)
- Kutsremeka nhlana (kuchava ngopfu)
- Kutsrhama hi mavoko (kuloloha)
- Kuva ni lenge (kuva ni mihoni; kuhlwela kuyenca nchumu)
- Kuva ni nhlana (kumbe: xivindzri/xixixi; kutiya; kukala ungachavi)
- Kuva ni timbilu (kunavela sva vhanu)
- Kuva ni tindzrava (kuzrandzra kutiva ni kukhanela hi ta vambeni)
- Kuwoma nhompfu (kufa)

SVIHLAYAHLAYA

Xihlayahlaya i mazritu lamasongaka vutlhazri bza va khale lebzitluletiwaka tinxaka letahapsaliwaka. Svihlayahlaya svitizrela kudondzrisa, kulaya, kululeka, kukuca, nsv. Svikombiso:

#	XIHLAYAHLAYA	NTLHAMUXELO
1.	Amandleni ka mhunu akumili bzanyi.	Ungaheli ntamu loko uchuka ulahlekeliwa hi lesvi usvitizriki.

2.	Homu ayibindzriwi hi timhondzro ta yone.	Mhunu angabindzriwi hi ntsrhwalu wakwe wa mfanelo.
3.	Kufamba aku na vemba.	Tilulamisele ha hombe loko uyendzra hikusa ungachuka uvilela kuyetlela ndleleni.
4.	Litiho dzrin'we adzridlayi nhwala.	Svajuleka kuva hitizrisana akuva hikota kuhumelela.
5.	Mamba asviyili kuyihlomela, ntsena kuyikela.	Ungachavi kudzringisa ku xini na xini uxiyencaka.
6.	Mati lamahalakiki amawoleliwi	Lesviyencekiki sviyencekile.
7.	Mbilu ya mhunu i tiko.	Ungesvitivi lesvi mhunu asvi-pimisaka.
8.	Muhlotti wa tinyazri titabuya ha yene	Ungatipeti atimhakeni, svi-ngakubuyisela khombo.
9.	N'wana lwangadzrilikiki afela nteheni	Svijula uhlaya loko ujula kupfuniwa.
10.	Ndzrilo wa kuzrumisa wutimeka andleleni.	Svayampsa utiyencela hi vusvaku kutlula kuzrumisa.

SVISASI

Svisasi (vun'we, xisasi) i sviga lesvitizisiwaka ambangwini wa mazritu lamakongomiki akuva kupumbiwa kubindzra kumbe kutlhava ka wone. Hi Xizronga hitizisa ngopfu svisasi loko hikhanela hi svizro sva xihundla sva kufana ni svizro sva mbeleko, kumbe kutizisiwa ka svone. Svikombiso:

1. Manyana a ni mizri (higega lesvaku akulukile).
2. Manyana ahisiyile (higega lesvaku afile).
3. N'wana atihonelile (higega lesvaku atikokotelile).

VUMHUNUHATO

Vumhunuhato i mavulavulela lawa ku wone mhunu anyikaka xihazri kumbe nchumu matsrhamela ya mhunu. Svikombiso:

1. Minsinya afa midzrilela mpfula.
2. Svihazri hinkwasvu svivitananile svihamba ntlhanganu.
3. Namunhla moya wukwatile.

XIFANANISO

Xifananiso i mavulavulela lawa ku wone mhunu afananisaka nchumu wa kukazri ni wun'wana. Svikombiso:

1. N'hwanyana lwiya axongi ingiki i n'weti.
2. Nuna lwiyani a ni mbilu ya kutiyela ingaku i zribze!
3. Avulavula mazritu ya kunandzrika ingi i vulombe.

XIFANEKISELO

Xifanekiselo i mavulavulela lawa ku wone mhunu andzrulutaka mazritu ya kukazri amanyika ntlhamuxelo wa kufanekisela. Svikombiso:

1. N'hwanyana lwiya i n'weti lowuvaningaka andlwini kwanga.
2. Nuna lwiyani a ni mbilu ya zribze!

XIFEDU

Xifedu i mavulavulela lawa ku wone mhunu atizrisaka mazritu lamahambanaka ni lesvi asvihlayaka. Svikombiso:

1. Mawaku n'wine mingaganya!
2. Kxanimambu, n'wine va kutiva ngopfu!

NTATISO

Ntatiso i mavulavulela lawa ku wone mhunu atizrisaka mazritu lamahambanaka ni lesvi asvihlayaka. Svikombiso:

1. Awondzri ahamba mpaleti!
2. Nikombela svakudanyana; la ninga kone nofa hi ndlala.

NTATELO

Ntatele i mavulavulela lawa ku wone mhunu atatelaka mazritu lamanga ni ntlhamuxelo lowufanaka kumbe aphindhaka miyanakanyu lemifanaka.

Svikombiso:

1. Buya utatanipfuna kusila!
2. Ahitsrhameni hansi hikombisana.
3. Miyela uku-ntse!

DONDZRA XIZRONQA: EXPRESSÕES ÚTEIS EM RONQA

#	XIZRONQA	PORTUGUÊS
1.	Kubindzra	Peso
2.	Kuleha	Comprimento; Altura
3.	Kutamela	Capacidade
4.	Kutlakuka	Altura
5.	Kutsrindzra	Espessura
6.	Kuyanama	Largura
7.	Mimpimu	Medidas
8.	Mivala	Cores
9.	Ntatelo	Pleonasmo
10.	Ntatiso	Hipérbole
11.	Svisasi	Eufemismo
12.	Svitekatekisana	Enigmas/Advinhas
13.	Svivumbeko	Formas
14.	Sviyilayila	Tabus
15.	Vukulu	Volume
16.	Vumhunuhato	Personificação
17.	Xifananiso	Comparação
18.	Xifanekiselo	Metáfora
19.	Xifedu	Ironia; Sarcasmo
20.	Xiga Xa Xihila	Expressão Idiomática
21.	Xihitana	Conto; Fábula
22.	Xihlayahlaya	Provérbio; Dito Popular

HUNGATA HI KUDONDZRA

Tsrala vamahambananthamuxelo va mazritu lamalandzrelaka. Landzra xikombiso xa 1. Tinhlamulo ta nhlayu leyihundzriki

1. Kubasisa	<u>Kunchimisa</u>
2. Kubindzra	Kuvevuka
3. Kugoma	Kuleha/Kutlakuka
4. Kuhanyisa	Kudlaya/Kuvabzisa
5. Kuhlengela	Kuhangalasa
6. Kunabzala	Kukazrata/Kutiyela
7. Kunandzrika	Kubava
8. Kunyonxa	Kuvaviseka/Kudzrila
9. Kutiya	Kutsrana
10. Kutlakula	Kuxixa
11. Kuyetlela	Kupfuka
12. Munghanu	Nala
13. Ntima	Ntlhohe/Kubasa
14. Ntlhazri	Singe/Ximphunta/Mbongolo
15. Pongwe	Kuzrula
16. Vutomi	Lifu
17. Vutoya	Xixixi/Xivindzri
18. Xa Ximbisi	Xa Kuwupfa
19. Xihlayelamfuzri	Madzrimi
20. Yimpi	Kuzrula

Publicidade

Kaya Software, Lda

Somos uma empresa nacional com muita experiência e profissionalismo no ramo de Web Marketing.

PÁGINAS WEBS & LOJAS VIRTUAIS

Criamos Páginas Webs e Lojas Virtuais Responsivas de Alta Qualidade.

**SGE & SGA
SISTEMA DE GESTÃO
ESCOLAR & ÁGUA
Sistema De Gestão E
Facturação Do Con-
sumo De Água.**

**CRIAÇÃO
DE
APLICATIVOS
Desenvolvemos Aplica-
ções Inteligentes, Flexí-
veis e Responsivas.**

**REDES
&
MANUTENÇÃO DE PC
Fazemos Manutenção
de Redes, Hardware,
Software e Base de
Dados.**

Entre em contacto!

**Rua N° 2, Cidade da Matola, Moçambique; +258 84-758-7060 /
84-774-3719; Email: kayasoftwarelda@gmail.com**

SERVIÇOS DE TRADUÇÃO E INTERPRETAÇÃO

Garanta serviços de alta qualidade pagando menos!

Os consultores da Dumbeka, Lda., são profissionais altamente qualificados e experientes na prestação de serviços de tradução e interpretação nestas línguas: Inglês, Francês, Espanhol, Alemão, Italiano, Mandarim e Línguas moçambicanas.

Os clientes que tenham um contrato de longa duração com a Dumbeka, Lda., obtêm um desconto de 25-30% dos preços vigentes.

Tradução de documentos pessoais, certificados, contratos, procurações, etc.

Tradução de documentos técnicos e científicos

Tradução literária

Tradução de relatórios

Serviços de interpretação consecutiva e simultânea

DUMBEKA, LDA

Rua de Vundiça Nº 235,

B. Liberdade, Cidade da Matola

Celulares: 845188424/

879999269/827194852

Visite www.dumbeka.com

Email: info.dumbeka@gmail.com